KORTÁRS MŰVÉSZET — KORTÁRS MÚZEUM

A LUDWIG-JELENSÉG

Október 10-én zárt be Nürnbergben az a négy hónapig nyitva tartó kiállítás, mellyel a Germanisches Nationalmuseum új szárnyát megnyitotta és amely ezt a frappáns címet viselte: *LudwigsLust* (így egybeírva, magyarra csak körülményesebben fordítható — Ludwigék kedvtelése vagy inkább szenvedélye?). Roppant vállalkozásnak tűnik maga a kiállítás is, hiszen 439 műtárgyat kiválogatni abból a több ezerből, amit a Ludwig házaspár mintegy négy évtized alatt gyűjtött, legalábbis kockázatos. A Ludwig-gyűjtemény — hallatlan változatossága ellenére — személyes vallomás a művészettörténetről, annak egyes korszakairól, és dialógus a gyűjtő saját korával az ötvenes évektől napjainkig. Különösen érvényes ez Picasso esetében, akinek majd' kétszáz egyedi festményét és rajzát és közel hatszáz sokszorosított grafikai alkotását vásárolta meg műkereskedőktől és örökösöktől. Picassóhoz különben is rendkívüli kapcsolat fűzi Peter Ludwigot: 1950-ben Picasso emberképéről írta doktori disszertációját. Ez a Picasso egész tevékenységét átfogó anyag Barcelona, Köln és Nürnberg után Budapesten is látható volt.

A Ludwig házaspár mindkét tagja már otthonról hozta a műgyűjtés szenvedélyét — és természetesen a hozzá való pénzt is —, mindketten a mainzi egyetemen tanultak művészettörténetet, régészetet és filozófiát. Kezdetben érdeklődésük a középkori keresztény művészet, a barokk és rokokó, a prekolumbián kerámia, az afrikai, indiai, kínai műtárgyak körül mozgott. A kortárs művészettel a hatvanas években kezdtek el foglalkozni. A klasszikus modern és kortárs művészet csúcspontjait az amerikai pop art, az orosz avantgárd és a hatvanas évek utáni európai művészet jelenti a gyűjteményben, a különlegességet pedig az egykori NDK és az úgynevezett „keleti blokk" művészete, nevezetesen a szovjet, a bolgár és a magyar. Az említett nürnbergi kiállításon az ex-szocialista országok művészetét tizenhét mű képviselte: tizenöt az egykori Szovjetunióból, egy magyar és egy bolgár. Ezek az arányok tükröznek némi hierarchiát, de ez a válogatók felelőssége. Mindenesetre a nyugat-európai látogató számára az egykori „Ostblock" továbbra is árnyalatlan marad.

Természetesen nem várhatjuk egyetlen kiállítástól, vagy a Ludwig-gyűjteménytől általában a kelet-közép-európai művészet integrációját a nyugati köztudatba. Peter Ludwigot sokat támadta saját hazájának sajtója expanzionista művészetpolitikájáért, különösen a kölni új múzeum kapcsán; hatalmas botrányt kavart, amikor a középkori illuminált kéziratok egy részét eladta a kaliforniai Getty Múzeumnak, vagy amikor éppen portrét készíttetett a hitleri idők híres akadémikus szobrászával, Arno Brekerrel. Egy dolog azonban biztos: Oroszországon kívül a kölni Museum Ludwig rendelkezik a legnagyobb orosz avantgárd anyaggal, az ötvenes-hatvanas évek amerikai művészete — különös tekintettel a pop artra — nem tárgyalható a Ludwig-gyűjtemény nélkül. A Ludwig házaspár tartotta először fontosnak, hogy Európa keleti részével is párbeszédet kezdjen és gyűjteni kezdje a vasfüggöny mögötti művészetet is. Mindezt egy olyan periódusban, amikor a kelet-közép-európai totalitárius rendszerek örökkévalóságnak tűnő szilárdságán éppencsak megjelentek az első repedések, de a széthullás lehetősége még nem volt látható közelségben.

Az első szovjet kiállításra 1982-ben került sor Aachenben; ez az év jelentette a magyar közönség első találkozását is a Ludwig-jelenséggel: a Műcsarnokban megnyílt az első kiállítás a bécsi Ludwig Stiftung anyagából. Ez a gyűjtemény még Bécsben is szenzáció volt ebben az időben, hiszen alig egy éve nyitották meg a Liechtenstein Palotában a Modern Művészet Múzeumát a Ludwig Alapítvány anyagával. A nagy magyarországi érdeklődést látva kezdett Ludwig professzor tárgyalásokat a magyar hatóságokkal, melyek a következő kiállításhoz vezettek 1987-ben, ezúttal a Magyar Nemzeti Galériában. Ezt követte 1988-ban a Magyarországi Ludwig Alapítványról szóló szerződés aláírása, majd 1989-ben a Ludwig Múzeum megalapításáról kötött megállapodás. Ez a tény hosszú huzavona kezdetét jelentette a helyszín miatt. Sokáig tartotta magát a Sándor Palotával kapcsolatos elképzelés, míg végül a Budavári Palota A Épülete mellett döntöttek, ahol 1991 júniusában formálisan megnyílt a múzeum és az első kiállítás a Magyar Nemzeti Galéria gondozásában. A Ludwig Alapítvány 72 fontos művet adományozott Budapestnek és további 95 műtárgy érkezett tartós letétként.

1991-ig kellett tehát várni, amíg Magyarország első, nemzetközi kortárs művészettel foglalkozó múzeuma megnyílt. Ha arra gondolunk, hogy a lengyelországi Lódzban ez már 1935-ben megtörtént, akkor szomorú a kép. Ha arra, hogy a lengyel intézmény — mely egyébként művészek kezdeményezésére és adományaiból jött létre — volt az első Európában, akkor a dolog más megvilágításba kerül. A modern múzeumok és kortárs művészeti múzeumok hallatlan méretű szaporodása Nyugat-Európában is a háború utáni évtizedekre esik, különös tekintettel a hetvenes-nyolcvanas évekre. Az a tény, hogy ez a mozgás Közép- és Kelet-Európát néhány kivételtől eltekintve elkerülte, politikai kérdés volt. A kivételek — Belgrád és Ljubljana — a másban is külön utakon járó Jugoszláviát érintették. A többi országban, és így Magyarországon is, a politikai körök ellenállása a modern művészet, ezen belül is az avantgárd iránti legalábbis vegyes érzelmeket tükrözte. Hogy miért? Erre történetileg is megvolt a jó ok. Elég, ha az orosz-szovjet forradalmi avantgárd történetét és annak az utópiának a sorsát nézzük, amely a társadalmi változást a művészet radikális megváltoztatásával vélte megvalósíthatónak. De nem kell a példáért messze menni: az 1919-es Kun Béla és Kassák közötti vita előrevetítette ennek a dogmatikus gondolkodásnak az árnyékát. A veszélyesnek minősített klasszikus modern és kortárs progresszív művé-

1. Dmitrij Zsilinszkij: Kettős portré, Irene és Peter Ludwig, 1981. Tojástempera, farost, 118 × 118 cm. Ludwig Múzeum Budapest

szet gyűjtése és bemutatása sajátos utakat talált magának Magyarországon. Egyrészt sorra nyíltak meg — mindenekelőtt Szentendrén és Pécsett — az egy művész életművét dokumentáló kis múzeumok, becsempészve néhány világhírű hazánkfiát (Vasarely, Schöffer, Nemes Endre), másrészt néhány elszánt és az ügynek elkötelezett muzeológus Székesfehérváron és Pécsett elkezdte szervezni és gyűjteni a magyar anyagot, kiállításokat szervezett, némi ellensúlyt adva a Magyar Nemzeti Galéria konzervativizmusának. Budapesten ez a tevékenység már sokkal kevésbé volt látványos: a Kiscelli Múzeum szinte titokban, kihasználva a fővároshoz való tartozást a minisztériumi függőség helyett, jelentős műveket tudott begyűjteni.

Egy külföldi számára nehezen felfogható a tiltások és engedmények e sajátosan abszurd rendszere, amely nemcsak Magyarországon nyilvánult meg az aczéli kultúrpolitika személyes viszonyokon alapuló, nehezen követhető rendszerében, a „kis magyar pornográfiá"-ban (Esterházy Péter), hanem lényegében az egész régiót jellemezte. Egyetlen, fővárosi modern múzeumot ugyan nem lehet létrehozni, de sok kis vidéki gyűjteményt igen. Ha ugyanazt az információt elaprózzuk, akkor talán nem áll össze a kép, nem áll össze az az értékrend, amely legalábbis ellentmond a hivatalos álláspontnak. Ha már a magyar művészeti értékrend felállítása is ilyen veszélyes, mennyire abszurd, ha mindezt nemzetközi kontextusba akarjuk helyezni!

Az a tény, hogy a *Ludwig Múzeum Budapest* megszülethetett az ancien régime „puha diktatúra"-ként aposztrofált szakaszában, az a nyolcvanas évek megváltozott politikai légkörét mutatja, azt a relatív szabadságot, amely bennünket a „legvidámabb barakk" címre jogosított fel. Ha megnyitása az új rendszer idejére esett is, a koncepció a politikailag kettéosztott Európában született. Irene és Peter Ludwig ugyan létrehozott egy Ludwig Intézetet Oberhausenben és a kelet-berlini Neue Galerie is bemutathatott néhány évig egy nem különösebben radikális anyagot, de az igazi frontáttörést, az első „keleti" Ludwig Múzeumot mégis a budapesti jelentette. Ami a régió képzőművészeti termésének gyűjtését illeti, nos ez igazi csapda. Ha Ludwig professzor látható eredményt akart elérni, akkor a hivatalos körökkel kellett felvennie a kapcsolatot és hivatalos művészetet kellett vásárolnia, de legalábbis félhivatalosat. Ez világosan látszik az egykori szovjet és a bolgár anyagban és sokkal kevésbé a magyarban, amely az 1989-es aacheni kiállításról került a Ludwig Forum für Internationale Kunst gyűjteményébe. A szovjet nemhivatalos művészet néhány remek darabja, az ironikus „szoc art" legjobbjai csak a politikai fordulat után jöhettek szóba. Egy napon talán a Ludwig Gyűjtemény lesz az egyetlen forrása a nyolcvanas évek modernizmussal kacérkodó hivatalos művészetének, egy sor akadémikusan felkészült, de szellemileg torzult művész kétségbeesett erőfeszítésének.

2. Roy Lichtenstein: Vicky, 1964. Zománc, acéllemez, 106 × 106 cm. Ludwig Múzeum Budapest

3. Malcolm Morley: Lóversenypálya, 1970. Akril, vászon, 175 × 220 cm. Ludwig Múzeum Budapest

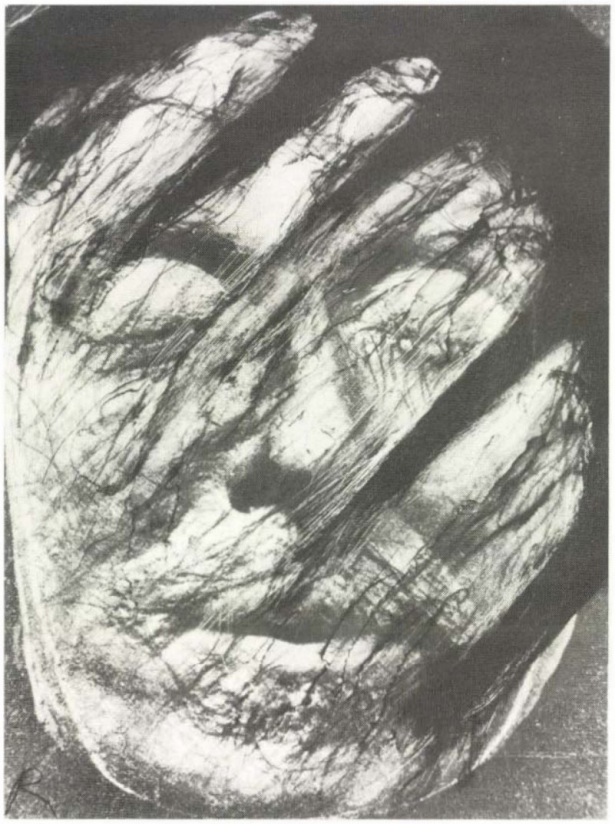

4. Arnulf Rainer: Halotti maszk, 198. Fotó, olajjal átfestve, 60 × 47,5 cm. Ludwig Múzeum Budapest

Budapest esetében a Ludwig Gyűjtemény anyagának jelenléte az egyetemes művészet standardjának jelenléte Magyarországon, mely legalább az ötvenes évek végétől pótolja azt a hiányt, amely a Szépművészeti Múzeum gyűjteményéből a századelő óta fájdalmasan hiányzik. Az amerikai pop art néhány kiemelkedő darabja és a három késői Picasso jelképes jelenléte mellett az európai tendenciák igen fontos képviselői is megtalálhatók, főleg az expresszív, figuratív vonulat. A konstruktivizmus, a geometrikus és konceptuális tendenciák kevésbé tartoznak Peter Ludwig személyes érdeklődési körébe, így ez a vonulat, amely kelet-európai szemszögből különösen fontos, mert a morális tartás szimbólumává is vált, szinte teljesen hiányzik.

Mi lehet hát a magyarországi, a Ludwig-anyagra épülő kortárs múzeum koncepciója? Ennek meghatározása nem könnyű feladat. Ez a múzeum nem pótolja a máig hiányzó magyar kortárs művészeti múzeumot, hiszen a magyar művészet a nemzetközi művészeti tendenciák tükrében jelenhet meg. Fontossága is éppen ebben rejlik: a magyar és a közép-kelet-európai művészet integrálása a nemzetközi művészeti folyamatba. Ez az egyesítési folyamat nyilván sok régebbi illúzió elvesztésével jár, hiszen meg kell fogalmazni az egyetemes érték és a regionális, vagy helyi érték közötti különbséget. Ezt a munkát el kell végeznie a magyar művészettörténet-írásnak, de el kellene végeznie az egyetemesnek is. Az előítéletek és gyanakvások rendszere nem szűnt meg a vasfüggöny felszámolásával és a berlini fal ledöntésével. Nem nehéz számba venni azokat az európai múzeumokat, amelyek rendelkeznek például magyar műtárgyakkal és azokat, ahol ezek ki is vannak állítva. Ez a hiány nem csupán Nyugat-Európára érvényes, hanem szomszédainkra is (ismét néhány lengyel múzeum a kivétel), és természetesen érvényes ránk is. A Ludwig Gyűjteményből szinte teljesen hiányzik a cseh, lengyel, szlovák, román, szerb, horvát, szlovén stb. művészet, csupán Aachenben akad elvétve egy lengyel és egy cseh. Ezt megint nem lehet a gyűjtő és múzeumalapító Ludwig házaspár szemére vetni, hiszen a nevüket részben vagy teljesen viselő múzeumok lehetősége adott arra, hogy gyűjteményüket valamilyen határozott irányba fejlesszék. Hogy ehhez a pénzügyi feltételek mennyire adottak, az a nyugati gazdasági recesszió és a keleti pénztelenség közötti skálán mozog, erőfeszítéseket azonban mindenki próbál tenni. A kölni múzeum az amerikai és orosz gyűjtemény mind teljesebb fejlesztésével, Aachen a legújabb tendenciák bemutatásával, Bécs a regionális értékek gyűjtésével, a korábban teljesen hiányzó francia, olasz, spanyol és kelet-európai anyag-

5. Szemjon Fajbisszovics: A harmadik férfi, 1988. Olaj, vászon, 199 × 106 cm. Ludwig Múzeum Budapest

gal, Koblenz a francia művészetre való koncentrálással, Budapest mindenekelőtt a magyar művészet és ezzel összefüggésben a régió és az egyetemes művészet dialógusának kialakításával.

Perenczky Géza a Mozgó Világ egyik tavalyi számában hosszú tanulmányt jelentetett meg „Hogyan építsünk múzeumot?" címmel. A Ruhr-vidék, Párizs és New York mellett érinti a magyar helyzetet is, a Városligetet tartva alkalmas terepnek a modern múzeum számára. Ennek logikája a múzeumi negyedet figyelembe véve adott, megvalósítása egyelőre nincs látható közelségben, hiszen a meglévő múzeumi hálózat szinten tartása is problematikusnak látszik. A másik közgyűjteményi komplexum, az erre kevéssé alkalmas és belsőépítészeti hibákkal terhelt helyszín a Királyi Palota a budai Várban van, és ezzel a kihívással kell szembenéznie a kortárs művészet múzeumának, a *Ludwig Múzeum Budapest*nek is.

Néray Katalin

CONTEMPORARY ART AND MUSEUM OF CONTEMPORARY ART. THE LUDWIG PHENOMENON

The Germanisches Nationalmuseum in Nürnberg has opened its new wing with an exhibition entitled *LudwigsLust* some months ago. They have selected 439 pieces from an anormous amount of objects and artworks which had been collected by the Ludwig Couple during the past four decades. The Ludwig Collection is a very personal statement about certain periods of art history despite its great variety of affinities. It is a manifestation of a personal relationship and dialogue with the collectors' own age: from the late fifties to nowadays. It is especially true in the case of Picasso (the collection contains cca 800 works, originals and prints) whose activity was the subject of Professor Ludwig's university thesis. Besides ancient and medieval art the highlights are the American art from the fifties, Western European art after the sixties, the art of the former GDR, the Russian avant-garde and the art of the former Eastern Block.

Peter Ludwig was widely criticized by the press of his own country for his expansionist art politics but the fact is that he was the first western art collector who started to negotiate with the East European countries and to buy their art. The first exhibition of Soviet art happened in 1982 in Aachen; and that was the year of the first encounter of the Hungarian public to the Ludwig phenomenon, an exhibition at the Kunsthalle from the Vienna collection. The negotiations with Hungarian authorities has led to the next presentation at the Hungarian National Gallery in 1987 and to the establishment of the Hungarian Ludwig Foundation in 1988. The contract about the museum was signed in 1989 and the formal opening happened in June 1991 at the A Wing of the former Royal Palace. Funny enough but that was the foundation of the first museum of international contemporary art in Hungary which was hardly desired by experts and by the general public for ages.

The ancien regime which has considered modern art as a dangerous one had mixed feelings towards the modern museum idea. It was tipical for the whole region which had to follow the Soviet pattern in this respect too. In Hungary the regional museums and collections were trying to replace the missing one: it was the part of the absurd political play and tactics. If there is no single museum of modern and contemporary art, the picture of the progressive movement and the value system of international art cannot be visible. The Ludwig Museum Budapest has been created by the previous regime in the years of "soft dictatorship" showing a relative freedom of arts in Hungary. It can act as a missing link in art history regarding the postwar international movements and can serve the reintegration of Hungarian and Central-Eastern European art to the international scene. Its task is also to put the Hungarian progressive art into an international context but cannot replace the still missing museum of Hungarian modern and contemporary art. The Hungarian art history has to research and show the values of national and regional art and to put an access on the international one. The museum—as well as the others of the Ludwig network—has to find its own way and speciality.